

Адміністративне право і процес

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18328805>

Адміністративний процес в умовах воєнного стану

Мех Юлія Володимирівна,

докторка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-0191-1020>

Башинський Андрій Романович,

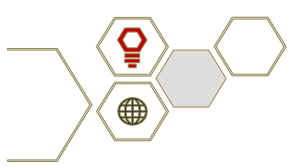
Студент 3 курсу, факультет слідчої та детективної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0009-0002-2312-0972>

Буков Віталій Дмитрович,

Студент 3 курсу, факультет слідчої та детективної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0009-0007-7053-2247>

Закалюжна Вікторія Сергіївна,

Студентка 3 курсу, факультет слідчої та детективної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0009-0002-4432-3584>

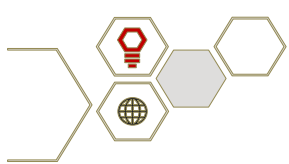


Курило Руслана Степанівна,

Студентка 3 курсу, факультет слідчої та детективної діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків,
Україна, <https://orcid.org/0009-0003-0861-5835>

Прийнято: 12.12.2025 | Опубліковано: 31.12.2025

Анотація. У статті розкрито особливості функціонування адміністративного судочинства України в умовах дії воєнного стану, що запроваджений у відповідь на широкомасштабну агресію Російської Федерації. Проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують діяльність судової системи у цей період, звернено увагу на практичних аспектах забезпечення доступу громадян до правосуддя, збереження стабільності адміністративної юстиції та реалізації принципу верховенства права в умовах воєнного стану. На основі даних Верховного Суду та Державної судової адміністрації України простежено динаміку розгляду адміністративних справ у 2022–2024 роках, що дозволило виявити зміни у структурі позовів і навантаженні судів. Показано, що воєнний стан зумовив появу нових категорій спорів – насамперед щодо мобілізації, бронювання працівників, обмежень пересування, вилучення майна для потреб оборони, а також питань компенсації завданої шкоди. На основі аналізу судової практики визначено тенденції у застосуванні принципу пропорційності та особливості правового тлумачення у справах, пов'язаних із захистом національної безпеки. Звернено увагу, що попри об'єктивні труднощі – кадрові, матеріально-технічні та безпекові – судова система продовжує виконувати свої функції, адаптуючи процесуальні процедури до умов сьогодення. Розроблено низку пропозицій щодо подальшого вдосконалення адміністративного процесу, зокрема у сфері цифровізації, дистанційного



судочинства та нормативного закріплення гнучких механізмів розгляду справ в умовах воєнного стану.

Ключові слова: адміністративний процес, воєнний стан, судова система, адміністративне судочинство, Верховний Суд, правовий захист, цифровізація правосуддя, верховенство права.

Administrative process under martial law

Yuliia Mekh,

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Administrative Law and Administrative Activities, Yaroslav

Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-0191-1020>

Andrii Bashynskyi,

A third-year student, Faculty of Investigative and Detective Activities, Yaroslav

Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0002-2312-0972>

Vitalii Bukov,

A third-year student, Faculty of Investigative and Detective Activities, Yaroslav

Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,

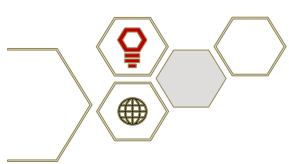
<https://orcid.org/0009-0007-7053-2247>

Viktoriiia Zakalyuzhna,

A third-year student, Faculty of Investigative and Detective Activities, Yaroslav

Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0002-4432-3584>



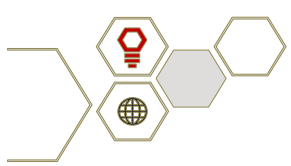
Ruslana Kurylo,

A third-year student, Faculty of Investigative and Detective Activities, Yaroslav

Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0003-0861-5835>

Abstract. The article reveals the peculiarities of the functioning of administrative justice in Ukraine under martial law, which was introduced in response to large-scale aggression by the Russian Federation. It analyses the regulatory and legal acts governing the activities of the judicial system during this period and draws attention to the practical aspects of ensuring citizens' access to justice, maintaining the stability of administrative justice and implementing the principle of the rule of law under martial law. Based on data from the Supreme Court and the State Judicial Administration of Ukraine, the dynamics of the consideration of administrative cases in 2022–2024 were traced, which made it possible to identify changes in the structure of lawsuits and the workload of courts. It is shown that martial law has led to the emergence of new categories of disputes, primarily concerning mobilisation, employee reservations, restrictions on movement, seizure of property for defence purposes, and compensation for damage caused. Based on an analysis of judicial practice, trends in the application of the principle of proportionality and features of legal interpretation in cases related to the protection of national security have been identified. It is noted that despite objective difficulties—personnel, material, technical, and security—the judicial system continues to perform its functions, adapting procedural procedures to current conditions. Several proposals have been developed to further improve the administrative process, particularly in the areas of digitalisation, remote court proceedings, and the regulatory establishment of flexible mechanisms for considering cases under martial law.

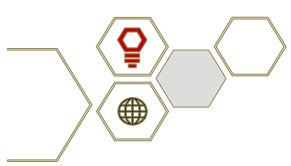


Keywords: administrative process, martial law, judicial system, administrative justice, Supreme Court, legal protection, digitalization of justice, rule of law.

Постановка проблеми. Адміністративний процес посідає фундаментальне місце в системі публічного права України, оскільки саме через нього реалізуються механізми взаємодії між органами державної влади, суб'єктами владних повноважень та громадянами. Його сутність полягає у впорядкуванні діяльності публічної адміністрації, забезпеченні законності та справедливості управлінських рішень, а також у створенні належних умов для захисту конституційних прав і свобод людини. У звичайних соціально-правових умовах адміністративний процес виконує роль інституційного гаранта стабільності державного управління, сприяючи формуванню прозорих і передбачуваних відносин між державою та суспільством. Він є інструментом реалізації принципу верховенства права, оскільки забезпечує контроль за законністю дій суб'єктів владних повноважень і гарантує можливість судового оскарження неправомірних рішень адміністрації.

Введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року спричинило суттєві трансформації в системі публічного адміністрування, зокрема й у сфері адміністративного процесу. Сьогодні створено нові вимоги до механізмів публічної влади, актуалізувавши питання ефективності управління, оперативності прийняття рішень і одночасного збереження правових гарантій громадян. У таких умовах адміністративне судочинство перетворюється на ключовий елемент правової стабільності, покликаний забезпечити баланс між потребою швидкого реагування держави на загрози безпеці та дотриманням принципів законності та справедливості.

Складність функціонування адміністративного процесу у воєнний період зумовлюється поєднанням двох взаємовиключних тенденцій – необхідності посилення виконавчої дисципліни та контролю за діяльністю

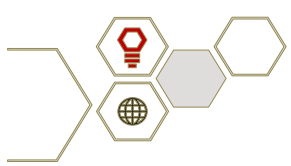


органів влади з одного боку, і неминучим обмеженням певних прав і свобод громадян – з іншого. Зокрема, тимчасове звуження конституційних прав, таких як свобода пересування, право на інформацію чи на власність, є вимушеним наслідком воєнного стану. Однак це потребує чіткого наукового обґрунтування меж допустимості таких обмежень, аби не допустити зловживань владою та зберегти довіру суспільства до інститутів держави.

В умовах воєнного стану змінилася й сама процедура публічного адміністрування: традиційні адміністративні процедури, орієнтовані на поступовість і плановість, були замінені механізмами кризового реагування, що передбачають оперативність, централізацію рішень і швидке узгодження дій між різними структурами влади. Така ситуація неминуче породжує ризики порушення процесуальних норм, спрощення процедур ухвалення рішень і зниження рівня їх прозорості. Водночас саме адміністративне судочинство покликане зберігати правовий баланс і здійснювати контроль за законністю рішень державних органів навіть у критичних умовах.

Практика діяльності адміністративних судів у період воєнного стану засвідчила стійкість української судової системи. За даними Державної судової адміністрації, у 2022 році суди ухвалили понад мільйон рішень попри складні безпекові умови, що свідчить про збереження високої функціональної активності. Водночас структура адміністративних спорів зазнала змін: зросла кількість позовів щодо мобілізації, бронювання працівників, соціальних виплат військовослужбовцям, обмеження виїзду за кордон та компенсацій за пошкоджене або зруйноване майно. Верховний Суд сформував низку важливих правових позицій, зокрема щодо відмови у визнанні судового імунітету держави-агресора у справах про відшкодування шкоди, що стало значним кроком у розвитку національної доктрини відповідальності за міжнародні злочини.

Одночасно правовий режим воєнного стану спричинив потребу в організаційній модернізації адміністративного судочинства. Багато судів

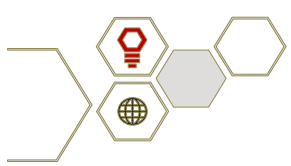


були змушені змінювати територіальну підсудність, впроваджувати дистанційні засідання, використовувати електронний документообіг і забезпечувати безпеку учасників процесу. У результаті з'явилися нові тенденції – цифровізація правосуддя, створення єдиних інформаційних платформ і гнучких механізмів комунікації між судом і сторонами. Ці процеси, попри вимушений характер, сприяли технологічному оновленню судової системи та підвищенню її ефективності.

Метою дослідження є комплексний аналіз адміністративного процесу в умовах воєнного стану, зокрема виявлення особливостей реалізації адміністративних процедур, оцінка впливу обмежувальних заходів на права та свободи громадян і формування пропозицій щодо оптимізації діяльності органів виконавчої влади.

Завдання дослідження. Дослідження має на меті всебічний аналіз адміністративного процесу в умовах воєнного стану з урахуванням його специфічних особливостей та розробки пропозицій щодо підвищення ефективності управлінських рішень. Особлива увага приділяється визначенню теоретичних засад адміністративного процесу та виявленню ключових його елементів у контексті надзвичайних умов, зокрема таких аспектів, як законність, ефективність процедур та особливості взаємодії органів державної влади з громадянами.

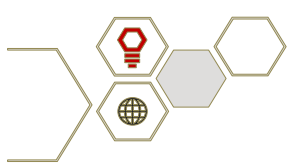
У процесі дослідження здійснено детальний аналіз законодавчої бази України, яка регулює адміністративний процес у період дії воєнного стану, включно з положеннями Конституції України, спеціальними законами щодо адміністративних процедур та правового режиму воєнного стану, а також підзаконними нормативними актами, які визначають порядок прийняття рішень і межі компетенції державних органів. Звертається увага на те, як правова регламентація впливає на можливість органів влади діяти оперативно, зберігаючи при цьому належні процесуальні гарантії.



Важливою складовою дослідження є оцінка практичного впливу воєнного стану на функціонування адміністративного процесу, зокрема на організаційні механізми ухвалення рішень та забезпечення балансу між оперативністю та законністю. Аналізуються приклади судової практики, статистичні дані щодо розгляду адміністративних справ, а також заходи, що впроваджуються для збереження доступу громадян до правосуддя. На основі поєднання теоретичних положень, законодавчих норм та практичних спостережень формуються рекомендації щодо оптимізації адміністративного процесу, підвищення ефективності державного управління та зміцнення гарантій прав і свобод громадян у надзвичайних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Актуальні дослідження в галузі адміністративного права висвітлюють різні аспекти функціонування адміністративного процесу в умовах воєнного стану. Зокрема, низка авторів зосереджується на питаннях правового регулювання діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, підкреслюючи необхідність балансу між оперативністю управлінських рішень і гарантіями законності [1, 2, 3]. Адміністративний процес в умовах воєнного стану тісно пов'язаний із сектором безпеки та оборони, оскільки забезпечує правове оформлення та реалізацію рішень органів публічної влади оборони, громадської безпеки та публічного порядку. Через спеціальні адміністративні процедури держава надає сектору безпеки розширені повноваження, водночас зберігаючи контроль за законністю та пропорційністю обмежень прав і свобод відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] та Кодексу адміністративного судочинства України [5].

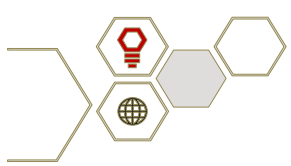
Так, у статті «Діяльність адміністративного судочинства під час воєнного стану в Україні» М.В. Колеснікова та Д.О. Вавіло [6] аналізують проблеми доступу до адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, зокрема необхідність забезпечення правосуддя в умовах активних



бойових дій, коли правопорушення не припиняються, а доступ до правосуддя обмежений. Автори розглядають необхідність адаптації судової системи до нових умов, зокрема через цифровізацію процесів та забезпечення безпеки учасників судочинства. Незважаючи на наявність значного масиву наукової літератури, питання комплексного аналізу адміністративного процесу саме в умовах воєнного стану та взаємозв'язку між правовими нормами і практичною реалізацією адміністративних рішень залишаються недостатньо розробленими, що визначає актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Адміністративний процес в умовах воєнного стану є одним із ключових індикаторів стійкості системи державного управління та гарантії реалізації принципу верховенства права. Початок повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України у лютому 2022 року спричинив глибоку трансформацію усіх інституцій державної влади, зокрема адміністративної юстиції, що стала основним механізмом захисту громадян від неправомірних дій органів публічної адміністрації. В умовах збройного конфлікту питання забезпечення доступу до правосуддя, дотримання процесуальних гарантій та реалізації рішень судів набуло особливого значення [7].

Проблематика адміністративного процесу в період воєнного стану охоплює широкий спектр питань – від організаційної стабільності судової системи до ефективності реалізації прав громадян на судовий захист. Відповідно до статті 55 Конституції України, кожен має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. При цьому стаття 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» прямо забороняє припинення діяльності судів навіть у період дії особливого правового режиму [4]. Проте на практиці забезпечення цих гарантій супроводжується низкою системних викликів – обмеженням доступу до судів у прифронтових

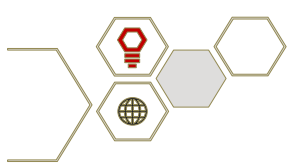


регіонах, руйнуванням будівель, евакуацією апаратів судів, мобілізацією суддів та працівників апарату.

Після початку активних бойових дій у 2022 році понад 20 % судів України тимчасово припинили роботу через неможливість здійснення правосуддя у зоні бойових дій [8]. У таких умовах Вища рада правосуддя та Державна судова адміністрація ухвалювали рішення про зміну територіальної підсудності для забезпечення безперервності судочинства. Наприклад, розгляд справ Харківського окружного адміністративного суду тимчасово здійснювався Полтавським окружним судом, а Луганського – Дніпропетровським [9].

Незважаючи на масштабні виклики, судова система продемонструвала високу функціональну адаптивність. Згідно з офіційними звітами Державної судової адміністрації, лише за 2022 рік суди ухвалили понад 1 мільйон судових рішень, з яких значну частку становили адміністративні справи, пов'язані із соціальними виплатами, пенсійним забезпеченням, трудовими відносинами, мобілізаційними рішеннями та податковими спорами [10]. Цей показник засвідчує, що, незважаючи на надзвичайні обставини, система адміністративного судочинства залишалася життєздатною та ефективною.

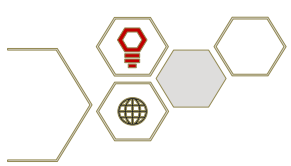
У 2023-2024 роках спостерігається тенденція до стабілізації кількісних показників. За даними Державної судової адміністрації України, у 2024 році до місцевих адміністративних судів надійшло 508 060 справ і матеріалів, що на 16 % менше, ніж у 2023 році (604 499). Зниження навантаження пояснюється як тимчасовими міграційними процесами, так і обмеженнями доступу до судів на тимчасово окупованих територіях [11]. Натомість у апеляційних судах відбулося зростання активності: у 2024 році до апеляційних адміністративних судів надійшло 157 106 справ, що на 27 % більше, ніж у 2023 році. У Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду у 2024 році розглянуто понад 52 тисячі справ, що на 15 % більше, ніж роком раніше [12].



Суттєво змінилася і структура категорій адміністративних спорів. Якщо у довоєнний період домінували податкові та соціальні спори, то з 2022 року значно зросла кількість позовів, пов'язаних із мобілізацією, бронюванням працівників, обмеженням виїзду громадян за кордон, відшкодуванням майна, реквізованого для потреб оборони, а також оскарженням рішень військових адміністрацій [13]. Наприклад, у 2023 році понад 18 % усіх адміністративних позовів, поданих до окружних судів, стосувалися мобілізаційних рішень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки [14].

Окрему категорію становлять справи щодо відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ. Верховний Суд у низці рішень (справа №308/9708/19, постанова від 14.04.2022; справа №265/6582/19, постанова від 18.05.2022) сформував правову позицію, згідно з якою принцип державного імунітету не поширюється на державу-агресора, що вчиняє злочин агресії проти України, оскільки такі дії є порушенням імперативних норм міжнародного права [15]. Це дозволило українським громадянам звертатися до національних судів із позовами про компенсацію матеріальної та моральної шкоди, спричиненої діями збройних сил РФ. Така практика стала новим етапом у розвитку адміністративного процесу, інтегруючи міжнародно-правові стандарти в національну юрисдикцію.

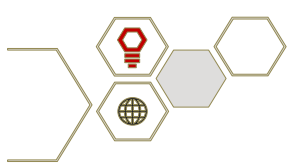
Варто також відзначити активну цифровізацію судочинства. Під час воєнного стану суди активно застосовують дистанційні засідання в режимі відеоконференції, електронний документообіг і систему «Електронний суд». За даними Державної судової адміністрації, у 2024 році понад 35 % судових засідань у прифронтових регіонах проводилися онлайн [16]. Це дозволило мінімізувати ризики для учасників процесу й забезпечити безперервність розгляду справ. Водночас такі технологічні рішення вимагають удосконалення нормативного регулювання та технічної інфраструктури,



оскільки питання безпеки даних та автентифікації учасників залишається вразливим.

Незважаючи на високий рівень адаптації, адміністративні суди стикаються з численними проблемами: кадровим дефіцитом, нерівномірним навантаженням, пошкодженням будівель та обмеженим фінансуванням. За офіційними даними, у 2024 році 15 % суддівських посад залишалися вакантними, а середній залишок нерозглянутих справ в адміністративних судах становив близько 23 % [17]. Це потребує посилення організаційних та ресурсних можливостей судової системи, зокрема шляхом створення мобільних судових підрозділів та розширення практики тимчасового відрядження суддів.

З точки зору правозастосування, важливим викликом є дотримання принципу пропорційності між забезпеченням національної безпеки та захистом прав громадян. Аналіз судової практики свідчить, що більшість рішень адміністративних судів базуються на балансуванні цих інтересів. Так, у справі №380/1923/22 суд визнав законним тимчасове обмеження виїзду за межі України військовозобов'язаного, мотивуючи це «реальною загрозою обороноздатності держави», проте одночасно зазначив, що будь-яке обмеження прав має бути чітко обґрунтоване та тимчасове. Адміністративний процес у період воєнного стану не лише забезпечує судовий захист громадян, але й виконує функцію стабілізації державного управління. Для підвищення його ефективності доцільно вдосконалити законодавче регулювання дистанційного судочинства, розширити цифрову інфраструктуру судів, посилити кадрову політику та розробити єдині методичні рекомендації щодо оцінки пропорційності адміністративних обмежень. Крім того, важливо забезпечити інтеграцію національної судової практики у міжнародні механізми захисту прав людини, що підвищить авторитет українського адміністративного правосуддя на глобальному рівні.

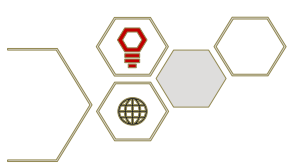


Отже, досвід функціонування адміністративного процесу в умовах воєнного стану підтверджує, що навіть у надзвичайних обставинах судова влада залишається опорою конституційного ладу, забезпечуючи реальне функціонування принципів верховенства права, законності та пропорційності. Системність, стійкість і гнучкість адміністративного судочинства в Україні є свідченням зрілості її правової системи та готовності до викликів, які постають у сучасному світі.

Висновок. Дослідження адміністративного процесу в умовах воєнного стану дозволяє дійти висновку, що саме цей інститут виступає центральним елементом забезпечення стійкості правової системи держави в період глибоких суспільно-політичних трансформацій. Попри безпрецедентні виклики, спричинені збройною агресією, адміністративна юстиція України не лише зберегла свою функціональність, але й адаптувалася до нових реалій, продемонструвавши гнучкість, інституційну зрілість та здатність ефективно реалізовувати принцип верховенства права.

Судова практика доводить, що адміністративні суди стали вагомим інструментом підтримання балансу між інтересами національної безпеки та захистом основоположних прав громадян. Системний аналіз рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій показує тенденцію до формування єдиної правозастосовної позиції у питаннях пропорційності державних обмежень, законності мобілізаційних рішень, бронювання працівників та захисту соціальних гарантій. Це свідчить про зміцнення правової передбачуваності, яка є ключовою умовою довіри суспільства до інституту правосуддя.

В умовах воєнного стану адміністративні суди взяли на себе не лише вирішення поточних спорів, але й формування стратегічного правового поля для майбутньої відбудови держави. Рішення Верховного Суду щодо відсутності імунітету держави-агресора у справах про відшкодування шкоди створили важливий прецедент, який поєднує національне правосуддя з

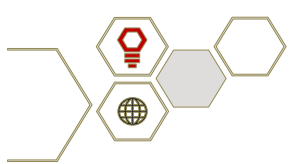


міжнародним правопорядком, закладаючи основи для майбутніх компенсаційних механізмів. Таким чином, українське адміністративне судочинство стало не просто внутрішнім інститутом контролю, а активним учасником процесу глобальної юридичної відповідальності агресора.

Разом із тим, незважаючи на загальну стабільність, існує низка системних проблем, що потребують комплексного вирішення. Серед них – кадровий дефіцит у судовій системі, нерівномірний розподіл навантаження між судами, обмежений доступ до правосуддя у прифронтових регіонах, технічна недостатність електронної інфраструктури та правова невизначеність деяких процедур дистанційного розгляду справ. Вирішення цих проблем вимагає консолідованих дій органів державної влади, Вищої ради правосуддя, Державної судової адміністрації та законодавця.

Подальша еволюція адміністративного процесу має спиратися на три стратегічні орієнтири: по-перше, на підвищення цифрової спроможності судової системи через удосконалення платформи «Електронний суд»; по-друге, на створення гнучких механізмів територіальної адаптації судів у разі загроз чи окупації; по-третє, на посилення кадрового потенціалу через системну підготовку суддів і працівників апарату до роботи в кризових умовах.

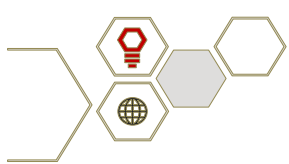
Таким чином, адміністративний процес в умовах воєнного стану перетворився на потужний механізм не лише правозахисту, але й державотворення. Його стійкість стала свідченням того, що навіть за умов воєнних обмежень та надзвичайних загроз принципи законності, змагальності та відкритості судочинства залишаються фундаментальними для функціонування демократичної держави. Українська модель адміністративного судочинства у воєнний період формує новий тип правової культури – культуру відповідального державного управління, орієнтованого на людину, її права та гідність. Це не лише тимчасова реакція на кризу, а



довгостроковий вектор розвитку правової державності України у післявоєнному майбутньому.

Список використаних джерел

1. Привиденцев О. Г. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 54-57.
2. Богущкий В.В., Григоренко Є.І., Мех Ю.В. Характеристика письмових правових актів військового управління правозастосовної спрямованості та їх роль у реалізації поточних задач сектору безпеки і оборони України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2025. С.167-170.
3. Галуцько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Кодекс адміністративного судочинства України. Верховна Рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
6. Колеснікова М.В., Вавіло Д.О. Діяльність адміністративного судочинства під час воєнного стану в Україні. *Вісник ХНУВС*. 2025. № 2 (109). С. 167-177.
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Державна судова адміністрація України. Звіт про стан функціонування судової системи в умовах воєнного стану за 2022 рік. – Київ : ДСА України, 2023. – 87 с.



9. Вища рада правосуддя. Постанова № 79/0/15-22 від 15 березня 2022 р. «Про зміну територіальної підсудності судових справ». – Київ : ВРП, 2022.
10. Верховний Суд. Аналітичний звіт «Судова система в умовах війни». – Київ : ВС, 2023. – 54 с.
11. Державна судова адміністрація України. Статистичний звіт про роботу судів за 2024 рік. – Київ : ДСА України, 2025. – 96 с.
12. Міністерство юстиції України. Аналітичний огляд адміністративних спорів у 2023 році. – Київ : Мін'юст, 2024. – 48 с.
13. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Доповідь про дотримання прав військовозобов'язаних в умовах воєнного стану. – Київ : Офіс Омбудсмана, 2023. – 62 с.
14. Львівський окружний адміністративний суд. Постанова від 12 лютого 2023 р. у справі № 380/1923/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
15. Верховний Суд. Постанови у справах № 308/9708/19 від 14 квітня 2022 р., № 265/6582/19 від 18 травня 2022 р. // Офіційний портал судової влади України.
16. Державна судова адміністрація України. Дані системи «Електронний суд» за 2024 рік. – Київ : ДСА України, 2025.
17. Рада суддів України. Звіт «Стан кадрового забезпечення судової влади України» за 2024 рік. – Київ : РСУ, 2025. – 72 с.